

Handel en wandel

Elmer Sterken

Recensie van *From Havana to Seattle and Beyond; The Quest for Free Trade and Free Markets*, H. Oldersma et al. (eds), SDU, Den Haag, 2000.

Academici hebben soms vreemde gewoonten. Zo is het gebruikelijk dat bij het afscheid van een hoogleraar door vakgenoten een *Liber Amicorum* wordt samengesteld. In een dergelijk *Festschrift* wringen de auteurs zich in de interessegebieden van de emeritus. Een enkele auteur neemt de moeite om een doorwrocht wetenschappelijk artikel in te zenden. Er zijn er ook die, laten we maar zeggen, een meer beschouwend werkstuk willen laten afdrukken. Aan de samenstellers van de bundel is het dan de moeilijke taak om het geheel toch nog van voldoende niveau te laten zijn, en erger nog, te doen alsof het toch een geheel is. Soms lukt dat heel aardig, maar de eerlijkheid gebiedt te constateren dat dit ook tot tenenkrukkende verzinsels kan leiden. Het vreemde van de gewoonte is voorts dat men blijkbaar veronderstelt dat de emeritus echt moet ophouden en zich in de luie stoel dient te ontfermen over de bijdragen in het vriendenboek.

Dat academici er vreemde gewoonten op na houden kan nog wel bij al die andere curiositeiten. Dat beleidsmakers zich ook al tot deze gewoonte hebben laten afglijden mag verbazingwekkend heten. Voor de voormalig Directeur-Generaal voor Economische Relaties van het Ministerie van Economische Zaken Frans A. Engering is het 344 bladzijden tellende *Liber Amicorum* "From Havana to Seattle and Beyond: The Quest for Free Trade and Free Markets" verschenen. Met maar liefst 39 bijdragen in vier categorieën kan dit boek zelfstandig rechtop staan. Het boek straalt uit dat de laureaat geliefd en gewaardeerd is. Bovendien is het werkstuk in brede kring verspreid. Het boek ziet er prachtig uit en is zorgvuldig geredigeerd door een groot team van redacteurs. Het moet op EZ even een tijdje rustig geweest zijn.

Het grote nadeel van vriendenboeken is dat het behalve voor het slachtoffer en de vrienden vaak oninteressante werkstukken voor derden zijn. Voor wetenschappers is het alleen maar interessant als er iets nieuws in staat, voor de leek is het aardig als er sappige verhalen te bespeuren zijn. Lukt dat allebei niet, dan is het de vraag waarom men dan toch zo'n tijdverslindende operatie uitvoert.

Voor academici gold dan vroeger nog de prikkel van een publicatie die meetelt op het CV of anderszins. Maar in de moderne meetsystemen zit geen actieve onderzoeker meer te wachten op een publicatie in een bundel. Het is in wetenschapsland bekend dat die toch niet gelezen worden en dus geen impact op de ontwikkeling van het vak hebben. De echte verspreiding van kennis gebeurt in de vaktijdschriften. Het gevolg is dat de bundels slechts bij hoge uitzondering een lang wetenschappelijk leven hebben.

From Havana to Seattle is een indrukwekkende bundel. Veel auteurs genieten een meer dan bekende status. Wat dacht U van de Secretaris-Generaal van de OECD Johnston, de Minister van Ontwikkelingssamenwerking Herfkens, Euro-commissaris Bolkestein, Minister van Buitenlandse Zaken Van Aartsen, President van De Nederlandsche Bank Wellink, en topbestuurders als Van den Bergh, Dik en Wijffels? Het merendeel geniet evenwel niet een reputatie als wetenschapper. Dit maakt het boek vanuit de beleidspraktijk dan ook interessant, maar dat de academische spetters er nu vanaf vliegen kan men ook weer niet zeggen. Het zijn veel bijdragen waarin de auteur nog eens even in eigen woorden de internationale ontwikkeling van de laatste twee decennia doorneemt. De formuleringen zijn vaak kunstig, maar vergroten de leesbaarheid niet. Men krijgt zo nu en dan de indruk dat het taalgebruik de wat magere inhoud probeert te verbloemen. Het boek bevat vier delen, die corresponderen met de werkterreinen van Engering. Het eerste deel gaat over handelspolitiek en beslaat ongeveer de helft van het boek. Het tweede deel gaat over de pogingen te komen tot een verdrag over buitenlandse investeringen. Het derde deel gaat over de eenwording in Europa en het laatste deel over de problemen van transitielanden om te komen tot een deugdelijke markteconomie. Een boekbespreking van 39 bijdragen gooit U gelijk aan de kant. Zoals zo vaak gaat het om de krenten in de pap. De recensent moet U maar op zijn woord geloven dat datgene wat hij bespreekt ook de krenten zijn.

Het boek gaat over verschillende onderwerpen, maar het is duidelijk dat we te maken hebben met een aanhanger van de neo-klassieke theorie van de handel. Vrijhandel is beter dan alle andere alternatieven en leidt tot een hogere groei. Protectionisme is fout en leidt tot welvaartsverlies en verstarring. Imperfecties zijn van tijdelijke aard en verdwijnen onder het geweld van vrijhandel. Uiteraard is dit een standpunt dat te verdedigen valt en door velen naar voren gebracht is. In de abstracte vorm geloven aanhangers van vrijhandel in de werking van het prijsmechanisme om te zorgen voor coördinatie van economische activiteit. Zoals Arrow en Debreu hebben aangetoond is elke vorm van inmenging in het prijsmechanisme onder de veronderstelling van perfecte marktwerking welvaartsverminderend. In feite passen de aanhangers van onvoorwaardelijke vrijhandel zich achter dit uitgangspunt. Maar hoe zit het als imperfecties permanent zijn? Wat is het beste als er markten ontbreken, culturen verschillen en niet alle agenten markten accepteren, informatie-ongelijkheden blijvend zijn, en

locatie van economische activiteit ook op niet-economische gronden clustert in bepaalde regio's? Is vrijhandel dan wel welvaartsverbeterend? Ik begrijp goed dat in een feestbundel van een adept van de klassieke handelstheorie tegenstanders zich mild opstellen. Maar indien de bundel een dermate pretentieuze titel voert, verwacht men op zijn minst een enkele kritische noot. Die noot is af en toe bij goed lezen te vinden. Zo mislukte de onderhandelingen over het verdrag voor buitenlandse investeringen en concludeert men dat het wel eens zou kunnen liggen aan cultuurverschillen. Elders wordt gewag gemaakt van de zorgelijke relatie tussen vrijhandel en de verschillen tussen noord en zuid in de wereld. Maar het grootste deel van het boek voldoet keurig aan de voorkeur voor meer marktwerking in de internationale handel.

Het eerste deel van het boek handelt over internationale handel en bevat 16 hoofdstukken. In hoofdstuk 6 doet de Minister van Ontwikkelingssamenwerking Herfkens haar duit in het zakje. In deze bijdrage komt de essentie van het denken over het belang van marktwerking en vrijhandel aan de orde. De directe aanleiding van het verhaal is als volgt. De jubelaris heeft een pak verknoeid in de schermutselingen in Seattle in december 1999. Daar vergaderde destijds de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Relschoppers uitten hun bezorgdheid over de gevolgen van handel voor het milieu en de inkomensverdeling over de wereld. Dit is een geluid dat steeds vaker de kop op steekt en vanuit maatschappelijk oogpunt bezien ook niet geheel merkwaardig is. De rol van het Internationaal Monetair Fonds in de crisis in de Aziatische landen heeft de beschermers van de belangen van ontwikkelde landen nu eenmaal ook geen goed gedaan. De heer Engering moest het evenwel ontgelden in een moedige confrontatie. Mevrouw Herfkens durft niet al te hard te oordelen over het conflict tussen liberale voorstanders van vrijhandel en de aanhangers van het principe van het bestrijden van de armoede in de wereld. Enerzijds geeft ze aan dat liberalisatie van de handel goed is voor de inkomenspositie van ontwikkelingslanden; anderzijds moet ze toegeven dat de problemen in de vrijhandel vaak worden opgeworpen door de rijkere landen. Hoe goed is de VS niet in het opzetten van onneembare horden? Maar ook de EU kan er wat van als het gaat om bijvoorbeeld de landbouw. Wat te denken van onze eigen rol? Het lijkt er op dat de meeste landen liberalisatie op markten propageren waar ze zelf geen last van hebben. Het valt evenwel niet te ontkennen dat de groei van de diverse landen in de wereld zogenaamde convergentie in clubs laat zien. Rijkere landen groeien naar elkaar toe, arme landen ook, maar arm en rijk groeien uit elkaar. Liberalisatie heeft dit niet kunnen voorkomen. Zo vreemd is dat nu ook weer niet als er blijvende coördinatiefouten optreden in de internationale wereld-economie. Herfkens laat vervolgens zien wat voor gevolgen een en ander heeft voor de besluitvorming aangaande ontwikkelingshulp. Het is modern om de ontwikkelingshulp marktconform te alloceren. Een land komt pas in aanmerking als het zorgt voor een deugdelijke marktwerking en juridische bescherming van handel.

Deel twee gaat over het OECD-voorstel voor een multilateraal verdrag over buitenlandse investeringen. Hier is slechts een drietal bijdragen over de pogingen te komen tot de zogenaamde Multilateral Agreement on Investment (MAI). De onderhandelingen zijn mislukt en er wordt naarstig naar oorzaken gezocht. Zoals eerder vermeld komen hier ineens fricties aan de orde die kunnen zorgen voor een minder groot vertrouwen in de werking van het prijsmechanisme. Deel drie gaat over de Europese eenwording. Hoe het ook zij, de eenwording van de Europese financiële markten trekt momenteel toch de meeste aandacht. Een aardige bijdrage is hier het stuk van Molle, waarin een typologie van de Europese integratie wordt gegeven. Molle is voorzichtig als het gaat om de toekomst van integratie en heeft daarin gelijk. De volledige harmonisatie van budgettair beleid is nog ver weg. Ook de idee dat de integratie zich snel op wereldniveau zal voltrekken is nog verre toekomstmuziek. Dit doet denken aan een evaluatie van een recent pleidooi voor het gebruik van één wereldmunt. Wellink en Albers geven een degelijke analyse van de liberalisatie van de vermogensmarkt en de ontwikkeling van de Europese kapitaalmarkt. Wat mij betreft het hoogtepunt van de bundel. Eerst een kort en krachtig overzicht van de gedachten over liberalisatie van het kapitaalverkeer, dan een cijfermatige illustratie van de ontwikkelingen in de EU en Nederland, een vergelijk tussen de EU en de VS en Japan en een aanzet tot gedachten over hoe het verder zal gaan. Er is zelfs aandacht voor de home bias puzzle: het feit dat men meer dan evenredig belegt in het thuisland.

Het boek ziet er prachtig uit. Toch is er een aantal slippertjes. In het voorwoord van Minister Jorritsma wordt gerept over de European Uniont (à la Wim van Hanegem) en in deel 4 over de transitielanden is een groot aantal pagina's in mijn exemplaar blank gebleven. Gelukkig was het laatste hoofdstuk wel helemaal te lezen. Daarin geven Buijink en Raes een beschouwing over de Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara. A priori zou men denken dat het dan gaat over de Afrikaanse muntunie en de door het IMF gewenste uitbreiding er van met de zogemaande ECOWAS-landen. Nee, het gaat over de invloed van Informatie- en Communicatie Technologie. Met stijgende verbazing kan men concluderen dat daar waar de discussie over de invloed van ICT in een land als de VS nog niet eens duidelijk is, men in Europa sterke twijfels heeft, het wat prematuur lijkt om een dergelijke analyse voor de armste landen van de wereld uit te voeren.

In een Festschrift heeft men vaak de gewoonte om een lijst van het werk en prestaties van de laureaat af te drukken. Om eerlijk te zijn is dat een stuk dat meestal grote aandacht krijgt. In *From Havana to Seattle and Beyond* wordt geen melding gemaakt van dergelijke informatie. Het boek als geheel geeft evenwel een goede indruk van het werk van Engering en de prestaties die geleverd zijn. Wie interesse in internationale economie en beleid heeft mag dit boek niet missen.